

VRBSKO JEZERO.

M. JAMA.

FR. S. FINŽGAR:

KAKOR PELIKAN . . .

Ne, ne — ne morem več! Proč, daleč, bogvekam, kjer me nihče ne pozna! —

Moj Bog, to življenje! Ali se nisem ponižala do grude? Ali nisem molčala pred celim svetom, ko je moje srce vpilo do neba? Oj, žival — in človek! Boljša je žival. Mimo pohojenega trupla gre mirno svojo pot. Samo človek se vrača dan na dan nazaj, ko vidi črva, da se vije ob potu. Vrača se, krog ustnic s smehom, ki je lačen krvi. Ne gane se črv, in vendar ga sune ali zarine vsaj kamen nanj ali stopi trdo v blato, da brizgne in oškropi reveža . . .

Kaj morem zato, če se je zgodilo naenkrat, kakor bi se pogreznila gora. Visoko na vrhu sem stala. On me je dvignil, na cesti me je pobral. In vsi so se ozrli, vsi gledali na goro z nevoščljivimi očmi. In

sedaj se je pogreznila ta gora, z njo vred on — in jaz stojim zopet sredi ceste, kakor nekdanj . . .

O, da bi bilo kakor nekdanj!

Čez noč sem padla na cesto. Ni manjkalo za las, da nisem obležala za večnost. In jaz — Bog da bi bila! Ali z menoj je padlo dvoje dušic, ki še spita. Sam ta strašni padec jih ni probudil iz otroških sanj. Zato sem se pobrala sredi ceste, ker sem imela otroka v naročju.

Zagledali so me opotekajočo, usmiljenja vredno in tolažbe potrebno. Ali v nevoščljivih očeh ni bilo in je ni danes tolažbe in ni usmiljenja. Nevoščljive oči so se razveselile in so se zakrohotali. Kakor bi goro vzdignil krohot in jo posul name. In sedaj — vsak dan, za vsakim voglom, na vsaki stezi vesele in hvaležne oči, da sem vržena na cesto — —

„Ne, ne — ne morem več! Proč, daleč, bogvekam!“ —

Gospa Jukunda je posvetila z majhno petrolejko na posteljni, kjer sta spala otroka.

Drejko se je razgalil in z rokama krilil nad glavo.

Kakor oče!

Kadar je imel velike skrbi in naklepe, vselej je spal tako nemirno in krilil z rokami nad glavo. Drejko pa nima skrbi, in vendar je kakor oče. In mali nemirnež ne ve in ne slutí, kako je materi, ko dviga odejico in ga zagrinja. Gospa Jukunda se je ozrla še na Slavko. Mirna, tiha, ponižna, kakor angelček.

„Slavka, da, ti si moja, ti si jaz — ali Drejko! Do smrti bo stal pred mano, do smrti krilil z rokami kakor oče, nagel kakor on, zamišljen po cele dneve, in razigran, da ni meje, ni konca — kakor oče. Smejala se ti bom z licem, ko bo srce mislilo na očeta in jokalo v večnih solzah.“

Obrnila se je gospa do postelje, da v pozni uri leže k pokoju. K pokoju? Nikoli več na tej postelji! Zakaj poleg nje stoji druga. Tam je on počival. Ponoči se je včasih probudil, iztegnil roko in se dotaknil njenega lica. V jutrih se je probudil, spočít se je oddahnil in se ji nasmehnil v pozdrav.

Nikoli več! Podrla se je gora, on z njo. Ostale so razvaline, sredi njih brezno — in ta prazna postelj — kakor črna raka. Tod ni več pokoja. Dokler bo polagala glavo na te blazine, mokre od solz — nikoli več pokoja!

Vse pripoveduje o njem. Ura tamle nad mizo! Kaj se ne bi ustavila, ker ga ni. Naslonjač ob peči! Saj ga ni več, da bi sedel, se ugodno naslonil in pripovedoval vesele reči. In pult, in tinta, in peresa! Vse, kakor bi zaspalo in pomrlo in se posušilo. Še na vstajenje ne misli več. Kar leglo je vse, omrknilo, in prah se je nabral na vse to — ker ga ni.

In lesteneč pod stropom z dvanajsterimi lučmi! Noč se ga je prijela. Kako je gorel prej svetlo, ker je on hotel. „Kaj boš, gori naj! Danes sem vesel. Luč kakor podnevi! Ne maram za mrak!“

In v takih trenutkih je stopil do nje, krog pasu jo je objel, pritisnil na srce, z drhtečimi, veselimi ustnicami jo je poljubil, pogladil ji kodre in izpregovoril:

„Dušica, kaj bi za Miklavža? Ej, srečo sem imel!“

Z roko je potrepil po suknji, kjer je tičala bogata listnica.

„Da imam le tebe in samo tebe, in še stokrat naj prinese Miklavž samo tegale mojega Andreja...“

In vrnila mu je vse poljube, tako iskrene, vse žgoče, ker je skozi nje kipela ognjevita, v plamenih ljubezni se topeča duša... .

In tako je gorelo dvoje src v eni luči kakor kres na gori. In gora sreče in blagostanja je bila visoka. Izpod vznožja so gledali ljudje v ta kres srečne ljubezni. Obrazi so bili mrkli. Ustnice so mrmrale zavistne besede... . Kres ljubezni vrhu gore pa se ni zmenil za mrmranje, vsak dan se je vtilo vanj novega olja, vsak dan večji plamen.

Pa še višje je hotel on.

Prišle so noči, ko je gospa Jukunda tolikrat poklicala: „Andrej, zakaj si tako nemiren?“

In mož ji ni odgovarjal. Njegove oči so jo v motnem sijaju zelene lučke proseče pogledale. V jutro ji je rekel: „Jukunda, še nekaj dni, in nič več ne bom krilil ponoči z rokami nad glavo. Ne skratim ti rahlega spanja. Samo še nekaj dni — gora se dvigne še enkrat tako visoko, in tam si sezidava dom, prostran in trden, da nikoli ne doseže njegovih sten ljudsko mrmranje...“

Pretekli so nemirni dnevi... .

Tisto noč pred odhodom ni Andrej zatisnil očesa. V jutro se je poslavljal. Trikrat se je vrnil od vrat, vselej jo je iskreneje in tesneje objel, vselej bolj vroče poljubil.

Gospo Jukundo pa je bilo strah... .

Solze so ji privrele, ko je izginil med ljudstvom v široki ulici. Celo dopoldne je ihtela in se stresala kakor v groznici... .

Potekali so dnevi... . Bili so dolgi in žalostni, da bi bila gospa Jukunda skoro kričala v brezupu.

Ali pretekli so tudi dolgi in žalostni dnevi.

Prišel je pismonoša, hladen, mrzel, brez srca, kakor stroj.

Gospa je odprla, prebrala...

Krik je zadonel po sobah, otročička sta zaplakala in hitela k mami.

Jukunda se je zgrudila na blazine polmrtva. Bila je — vdova in bila je sirota —

Valovje nesrečne spekulacije je tlebilo v goro sreče in jo izpodkopalo — borza je odprla žrelo in pogoltnila je razvaline — z možem vred...

* * *

Skromen tovor so peljali na kolodvor.

Za njim je šla gospa Jukunda z otrokoma. Množica se je nabrala na cesti. Radovedni pogledi. Nekateri so zmajevali z glavo — iz usmiljenja, ker se tako spodobi. Ženske v razhojenih črevljih in oguljenih bluzah so se smejale.

„Je zletela visoko, tica našoperjena! Pa je zopet na cesti... Bog je pravičen!“

Jukunda je šla skozi množico. Ali njena glava je bila dvignjena ponosno, bolj ponosno kakor nekdanj, ko se je naslanjala ob roko Andrejevo. V njenih očeh ni bilo solze in ni bilo sramu. Zavestno so zrle te oči preko pogledov druhali. Krog mehkih ustnic, kjer se je zibala poprej sama sladka ljubezen, je bila vklesana poteza kakor iz skale. Stisnjene so bile te ustnice v bledem licu kot pobledela roža na prtu. Niso se ganile, pa so vendar kričale naglas: „Hočem, hočem... Sama, brez vas! Morda me zlomi, ne vpogne me ne — — —“

Tesneje je stisnila roki otrok, ki sta šla z njo ob desni in levi.

Ko je sunkoma pretegnil vlak, se je zdelo Jukundi, da se je od njenega srca za vedno odtrgalo nekaj groznega. Ostalo je v mestu, ki je giniilo v daljavi. Vse visoke misli, vsa hrepenenja, vse lepe, široke ceste njenega življenja — vse se je s tem sunkom podrlo. Njeno solnce, ki je na širokem firmamentu sijalo v nedogledno daljo, je mrknilo. — Majhna lučka je samo svetila, in za njo se je napravila ona po ozki stezi z otrokoma ob strani. Vse tesno, vse majčkeno, mračno,

razsvetljeno z edino lučjo — materinega srca.

Otroka sta stala vesela ob oknu in gledala na bežeče ravnine.

„Mama, ovčke, ovčke!“

Oba hkrati sta kriknila in kazala na čredo sredi zelenega travnika.

„Mama, kupi mi ovčko!“

„Ne morem, ljubček, vlak beži!“

Drejko se je naslonil žalosten v kot. Ali kmalu se je razveselil, poskočil s klopi in zlezal mami v naročje. Razkrilil je roke, glavico nagnil nazaj, oči so se poglobile v njeno blede lice in drobne ustnice so prosile poljuba.

Tedaj je Jukunda še enkrat vztrepetala. Zadnji veliki žarek je posvetil od visokega solnca njenega življenja — — —

Tako jo je pogledal on, prav take oči, prav tako proseče ustnice, ko sta se prvič peljala na vlaku — po svatbi!

Jukunda je objela otroka, po vzduhu je zazvižgalo, okna so vtonila v temi predora. Slavka je strahoma odskočila od okna in se prijela njenih kolen. Objela je oba in ju poljubljala. Čutila nista otroka solz, ki so materi siloma še enkrat omočile lice, materi, ki se je z vso uničeno srečo peljala v temo prihodnjih dni...

* * *

V podstrešni sobici si je spletla Jukunda gnezdece. Morala je biti soba majčkena, ozka in brez solnca. To je bil njen svet. Majhen, ozek in brez solnca. Majhen — dve otroški dušici, brez solnca — brez njega. Visoko gori je bil stan — visoko nad ulicami, da se z njih niso slišali smehi, da z njih ni dišalo po bogastvu, da niso motile prešerne stopinje tihe skromnosti.

Za teden dni je izročila Jukunda otroka sosedu, grbavi starici, ki je kašljaje čakala v podstrešju smrti. Sama je pa šla na ulico za delom.

To je pot!

Od trgovine do trgovine, iz komtoarja v komtoar... Povsod čakanje tam za vratmi, kakor beračica. Počasi so prihajali oblastni

mogotci-gospodarji. Ni se jim mudilo. Leno so pušili drage smodke, komodno odpirali pisma. Uslužbencem so dajali nosljajoče trda povelja. Vse se je klanjalo in se ponižno plazilo čisto pri tleh. In nazadnje šele, ko je sedel v naslonjač tak mož, zazdehal in iztegnil roko, popravil briljantni gumb na zapetnici, se je malomarno ozrl nanjo.

„No?“

„Če bi imeli kako mesto zame?“

„Izpričevala?“

„Nimam.“

„Nimate? Hm! Poskusite drugod. Z Bogom!“

In tako je šlo do noči in drugi dan in še tretji — do konca tedna.

Jukunda se je vračala v soboto zvečer z ulice. Vsak dan je prinesla seboj vsaj nado, da se ji drugod posreči priti do kruha zase in za otroka. Ali danes je sobota — in vrnila se je prazna.

Kakor vselej sta jo pričakala otroka vrhu stopnjic. Vsak večer trudna, da se je upehana zgrudila na stol — pa vendar polna lepega upanja. Vselej sta dobila otroka piškotov, nocoj je prišla prazna.

Kakor senca je šla po cesti proti domu. Peroti njene duše so se vlekli po tleh, pogum je ginil iz srca. Še tista majhna luč na strmi stezi ji je ugasnila. Opotekala se je v temi, kolena so se šibila. Obsedla jo je topa resignacija in zveselila bi se, ko bi zazijalo brezдно in bi izginila vanj brezčutno, kakor pade kamen. Zakotali se, iz brezdna votel ropot, in potem obleži tam brezčuten na veke.

In sedaj sta jo iz te toposti prebudila otroka. Spomnila se je, da jima ni prinesla piškotov. Omahnila je na stol, oba dvignila v naročje in pritisnila na srce.

Ko bi mogla, odprla bi bila vir tega srca in bi rekla:

„Nata, pijta, izpijta vse do zadnje kaplje — in potem umrimo.“ Ali otroka sta pila samo njeno vročo ljubezen, in pelina ni okusila njuna duša.

Jukunda je prebolela nedeljo. Sama ljubezen jo je dvignila in poživila, da se je hudovala na svoj obup. Saj je imela od

prodanih stvari še denarja. Leto dni bi izhajala, če ne prisluži vinarja. No, leto je dolgo, in vsa srca niso od kamena . . .

* * *

V ponedeljek je obesil žid Abraham pred svojo veliko trgovino majhno tablico, da išče uslužbenke.

Jukunda je šla zgodaj po trgu in zagledala poziv. Z veselim upanjem je stopila v trgovino.

Žid Abraham je pomeril Jukundo z živimi, drobnimi očmi. Pomolčal je. Prst je položil na ustnice.

„Naj bo! Deset dni za poskušnjo! Popoldne lahko vstopite v trgovino!“

Jukunda je odšla domov. Od veselja je nakupila otrokoma igračic in bonbončkov.

„Na poskušnjo! Dobro! Deset dni hitro mine! Čudil se boš, žide, kako je Jukunda spretna!“

Pripravila je tisto opoldne bogato kosilo. Ni varčevala s krajcarjem. Čemu? Služba je gotova, z njo kruha vsakdanjega dovolj . . .

Abraham jo je vedel v visoko hišo po strmih stopnicah. Od nadstropja do nadstropja. Same grmade, silni skladi nove obleke. Vsakovrstne, na izber: za otroke, za dame in za gospode, za leto in za zimo.

Gospa se ni utrudila po hitrih stopnicah. Smehljaj se je žid in se ji namuzal, ko so se zabrnile stopnice ter se je ozrl na lepo postavo Jukunde, ki se je sunkoma pope njala za njim. Gospe se je zdel sumljiv tak pogled pa tudi poln lepih obetov.

„Urna bo to prodajalka! Le poglej me, vdova sem, pa se prepričaj, da nimaš boljšega posla. Za enega delajo druge, jaz moram za tri!“

Ustavila sta se visoko gori. Človek je čutil, da mora vsak hip že trčiti z glavo v streho.

„Tu-le začnite! Sezona se bliža. Okrtačite in osnažite to zalogo! Pa le pomislite, da ste na preskušnji!“

Jukunda je odložila klobuk, pristavila k prvi skladavnici lahko lestvico, stopila do vrha in dvignila tovor sukenj.

Žid se je ozrl nanjo, namuzal se in izginil navzdol. Jukunda je ostala sama.

Vsako obleko, vsak komad posebe je razgrnila, nobena gubica ni bila tako skrita, da ne bi zasledilo nje pazljivo oko najmanjšega praška. Brzela je njena roka po oblekah. Kup očiščenega blaga je rastel — prišel je večer, da ni vedela, kdaj. Le včasih se je domislila tistih trenutkov, ko je Andreju pripravljala obleko za pot. Tudi takrat je opazila najmanjši prašek, katerega ni zasledilo površno oko postrežnice. Da bi šel kdaj Andrej s prahom na suknji od hiše!... Ali to so bile samo trenutne misli. Zatopila se je rajši v lepo prihodnost, ko bo s ponosom vzela v roko vsak kosec kruha, ki ga dá otrokoma. S ponosom, ker ga je zaslužila njena roka.

Zaškripale so stopnice. Pojavil se je Abraham in pokimal z glavo. Pristopil je, prevrnil kup obleke in potegnil iz srede lepo suktnjo. Prav k oknu je stopil, zavihnol koljer in pokimal še bolj globoko; rekel pa ni nobene besede.

Jukunda ga je strahoma gledala, pokrila klobuk in odšla, ko so zatvarjali hlapci trgovino.

Pride drugi dan.

Iste stopnice do vrha gori, in isto delo, iste grmade brez konca in kraja.

Zvečer je čutila Jukunda, da jo bole roke, da jo tišči krog pasu. Ni se dolgo igrala z otrokoma. Zgodaj so šli k počitku; sama ljubezen je ni mogla več predramiti, tako je bila trudna.

Toda v jutro je bila pokrepčana in šla je na delo, pa je že ostala nadstropje niže.

In tako se je vračala domov vsak večer bolj trudna, vsak večer bolj upehana. Nikdar še ni poznala deklet, ki bi storila toliko in tako vestno kakor ona. Nikdar še ne. Ali treba je bilo. Bridka je poskušnja, pa mora jo prebiti, in žid naj se koncem desetega dne čudi vrli moči in ji zato obljudi lepo plačilo.

Ko se je zadnji večer vrnila domov, je bila že izmučena, da je komaj postavila skodelico pred otroka. Bolele so jo roke, vba-

dalo jo je za pleči, in v prsih je bilo trudno tesno, da je komaj dihala.

Tudi ta večer je legla kmalu in ugasnila luč. Ali oči ni mogla zatisniti.

Jutri zadnji dan. Kaj neki misli žid Abraham? Vsak dan pride dvakrat, vsak dan pregleduje delo, vedno kima z glavo, ustavlja se prav blizu nje, kima globlje z glavo, gleda jo in pomežikuje, pa ne izgovori besedice. Dobro vidi, koliko se trudi, in da se ji delo odseda spešno in dobro. Videti mora, kako so vsak večer umazane njene bele roke, da se ji tresejo od napora, ker niso vajene tako trdega dela. Uganil bi lahko, da utegnejo te roke spretno voditi svilnate nitke, pero po papirju, in bi lahko rekel: Pa za poskušnjo kaj drugega, v komtoarju morda, ali pri vezilkah...

Ne reče tega in ne reče drugega. Ves sklad do zadnje otroške jopice in pa do težkih kožuhov — vse je prevzdignila, vse preložila, vse osnažila in iztepla prah iz njih. In žid nima pohvalne besede zanjo. Sami čudni pogledi, kimanje in molk.

Deseti dan — zadnji dan.

Vse je bolelo Jukundo. Kakor zbičana se je opravljala. Komaj je ganila z rokami, da se je oblekla. Da ni bilo onih dveh kodrastih glavic na postelji! Lačna bi rajši ležala po cele dneve, da se odpočije, potem pa gre in potrka pri ugledni gospe in popraša, če rabijo hišne, kuharice, pestunje. — Ali tako mora biti pri otrocih, mora živeti zanje — in zato to trojno trpljenje. Mora, hoče, in ker hoče, more. Opoldne mine dogovorjeni čas.

Zopet je šla v trgovino. Dopoldne se ji je danes plazilo brezkončno počasno. Vsaka stopinja jo je vznemirila. Ko so prihajala dekleta iskat oblek, da jih kažejo kupcem, je vselej vztrepetala. Živo je upala, da zdaj zdaj stopi žid prednjo in poreče: „Gospa, pohvalim vas! Razumni ste in pridni. Pojdite z menoj, pa se domeniva za plačilo.“

Ali žida ni bilo blizu. Odbilo je poldne, iz trgovine so se vsuli uslužbenci. Tudi Jukunda je šla — a ni mogla ven. V tej negotovosti ne stopi na cesto.

Potrkala je na komtoar.

„Prosim, če dovolite, čas za poskušnjo je pretekel...“ Žid je nervozno pisal in bil globoko sklonjen nad mizo. Ni se ozrl, še trenil ni, kakor bi ne bilonikogar. Počasi je še prebral pismo, zalepil je in naslovil.

„Kaj želite?“ se oglasi malomarno.

Jukundo je zapeklo to vprašanje. Ponovi še enkrat prošnjo.

„Zvečer pravzaprav poteče rok!“

„Dovolite, popoldne sem začela pred desetimi dnevi.“

„E, kako natančno. Naj bo! Za silo vas porabim!“

Jukunda bi bila skoro skoprnela same bridkosti. Za silo jo porabi! To strašno delo, kakor težak v gozdu! — Spomnila se je otrok in rekla:

„Hvala lepa! Tudi v bodoče se potrudim. Sem spretna vezilja, imam lepo pisavo, knjigovodstvo mi ni tuje...“

„No, no, no — nehajte! Toliko samohvale ne potrebujem. Ker ste nekaj storili te dni, tu majhna nagrada.“

Položil je prednjo štiri krone. Še jih je držal v roki in omenil.

„To vam dam, ker sem pošten človek. Da se nisva pogodila ni za vinar, veste sami. Od danes pa ste pri meni v službi in dobite — za prvi čas seveda — po dvajset kron na mesec.“

Žid je pomaknil pred njo krone in jo gledal oblastno v začudeno lice, kakor nezadovoljno beračico.

„Lepo vas prosim, dvajset kron! Kako naj živim? Dva otročička imam...“

„Kadar bosta pri meni v službi, plačam tudi onadva.“

„Dvajset kron imajo deklet, in še hrano pa stanovanje — gospod, vi se šalite!“

„Šalim? Hahaha! Sem rekel, za nekaj mesecev! Kasneje morda več, morda tudi tega ne.“

V Jukundi se je dvignil ves pohojeni ponos. Pesti je stisnila in pred žida bi skoro planila in ga udarila v zločesti obraz. Toda ni se ganila, samo lice ji je še bolj pobledele in tresoče je zinila: „Tiran!“

Žid se pa ni vzlovoljil. Krog ustnic sta se zarezali dve gubici, krvi željni in veseli človeške bede. Pobral je krone, stopil k lepi vdovi, ki je prebledela stala pred njim kakor boginja. V roko ji je potisnil denar in se sladko smehljal. „Kaj bi se jezili? Petdeset sem jih odgnal te dni, veste, petdeset, ker ni bila nobena Jukunda. Vsaka bi ostala za stonj pri meni. — Ali ne veste, da je v mestu kavalirjev polno na ulicah, in da pri meni kupujejo samo kavalirji! In, gospa, ne zamerite, vi ste prav čedna in lepa ženska, he...“

Skozi bledico Jukunde je planil val vroče krvi, naravnost od srca, ki je kriknilo in se uprlo s silo — matere. Poprijela je židov denar, dvignila roko in telebnila krone ob tla, da je zažvenketalo v komtoarju in so se zakotalili srebrni kolesci po kotih.

„Satan!“

Jukunda je zakričala, kakor bi ji kdo prebodel dušo in napol blazna je odhitela po ulici...

* * *

Visoko gori v podstrešnem okencu bdi vsako noč pozna luč. Pri njej se sklanja nad šivanjem suho telo Jukunde. Stroj drdra nervozno in hrepeneče. Prozorni prsti zbadajo s tresočo naglico v platno. In vsa kri je že izsesana iz njenih drobnih prstov in iz njenega upalega lica. Samo v očeh gori še zmirom močna in ljubezni polna duša matere.

Poleg nje na belih blazinicah pa sanjati dve kodrasti glavi, brezskrbni in srečni. Jukunda ju redi s kapljami lastnega življenja — kakor pelikan...

